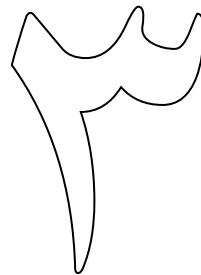

تحریم‌های غرب علیه روسیه

سیدعلی روحانی*

احسان نمازی**

---

* دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه تهران و پژوهشگر ارشد مرکز پژوهش‌های مجلس، تهران،

s.ali.rohani@ut.ac.ir

ایران

** دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه تهران، تهران، ایران

ehsannamazee@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۵/۴/۶

تاریخ تصویب: ۹۵/۸/۲۲

فصلنامه روابط خارجی، سال نهم، شماره اول، بهار ۱۳۹۶، صص ۱۰۷-۶۹.

چکیده

مناقشات بین روسیه و غرب بر سر موضوع اوکراین، نقطه آغاز تحریم‌های غرب علیه روسیه بود. این تحریم‌ها که با وضع محدودیت‌های مالی و مسافرتی علیه برخی اتباع روسی آغاز شد، طی چند ماه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری و هرگونه همکاری در حوزه انرژی و نیز بانکی روسیه افزایش یافت. مقاله حاضر که در گروه تحقیقات کاربردی دسته‌بندی می‌شود، به روش تحلیلی - توصیفی به بررسی تحریم‌های غرب علیه روسیه از سال ۲۰۱۴، آثار آنها بر اقتصاد روسیه و اقدامات متقابل روسیه در قبال این تحریم‌ها، به روش تحلیل اسناد حقوقی، آماری و مکتوب می‌پردازد. هدف مقاله، ارائه دلالت‌های سیاستی برای ایران، از اقدامات ضدتحریمی روسیه است. براساس این تحقیق، مهمترین تجربیات قابل استفاده از اقدامات متقابل روسیه در برابر تحریم‌ها عبارتند از: اقدام جهت ضربه زدن به منافع کشورهای تحریم‌کننده با تحریم واردات، کاهش وابستگی به دلار و یورو در تجارت خارجی با انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه، تغییر مقاصد صادراتی در اقلام مورد نیاز تحریم‌کنندگان، کاهش وابستگی به زیرساخت‌های تبادلات بانکی بین‌المللی، تدوین برنامه ملی شفاف برای حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده از تحریم و بازنگری در بودجه سالانه دولت با توجه به شرایط تحریم است.

واژه‌های کلیدی: تحریم، روسیه، اقتصاد مقاومتی، ضدتحریم، تحریم‌های

اقتصادی

مقدمه

بسیاری از تحلیلگران تحریم بر این باورند که تحریم‌ها موجب تغییر اهداف استراتژیک کشورهای تحریم شده نمی‌شود، بلکه صرفاً در صورتی که از سوی کشورهای تحریم‌کننده به عنوان اهرمی جهت مذاکره مورد استفاده قرار گیرد، کشور تحریم شده را وادار به مصالحه می‌نماید (Galbert, A Year of Sanctions against Russia - Now What? 2015).

کمی بعد از آغاز مناقشات بین روسیه و غرب بر سر موضوع اوکراین و پس از آن جدایی کریمه در ماه‌های نخست سال ۲۰۱۴ میلادی، غرب تحریم‌هایی را علیه کشور روسیه اعمال کرد. این تحریم‌ها که با بلوکه کردن دارایی‌ها و ممنوعیت خروج برخی از اتباع خاص روسی آغاز شد، طی چند ماه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های بزرگ فعال در حوزه انرژی روسیه و همچنین ایجاد محدودیت برای ورود سرمایه به بانک‌های بزرگ روسی انجامید. اقدامات تحریمی غرب از سوی روسیه بدون پاسخ نماند و این کشور همزمان با اقدامات متقابل تحریمی علیه کشورهای غربی به‌ویژه اروپایی، برای کاهش آثار تحریم‌های تحمیل شده بر اقتصاد خود نیز سیاست‌هایی را پیش گرفت که بررسی آنها برای کشور ما به‌عنوان کشوری که مورد تحریم واقع شده است قطعاً سودمند خواهد بود.

در مقاله حاضر پس از بیان روش پژوهش و ادبیات موضوع، روند تحریم‌های اعمال شده از سوی غرب علیه روسیه، در دو بخش تحریم‌های امریکا و تحریم‌های اتحادیه اروپا مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بخش بعد، آثار تحریم‌های مذکور بر اقتصاد روسیه، با بررسی روند شاخص‌هایی نظیر نرخ رشد

اقتصادی، نرخ تورم، نرخ ارز و نرخ بهره تحلیل خواهد شد. سپس مهمترین اقدامات دفاعی و تهاجمی روسیه در مقابله با تحریم‌ها به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت ضمن مقایسه اجمالی تحریم‌های ایران و روسیه، مهمترین آموزه‌هایی که از تحریم‌ها و اقدامات متقابل روسیه برای کشورهای در معرض تحریم نظیر ایران قابل استخراج است، جمع‌بندی خواهد شد.

مقاله حاضر که در گروه تحقیقات کاربردی^۱ دسته‌بندی می‌شود، به روش تحلیلی - توصیفی به بررسی وضعیت فعلی تحریم‌های غرب علیه روسیه و اقدامات متقابل روسیه در قبال این تحریم‌ها می‌پردازد. پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سوال است که آیا نحوه تعامل روسیه با تحریم‌های وضع شده علیه آن کشور، قابل الگوگیری برای ایران نیز هست؟ در پاسخ باید گفت که ترسیم وضعیت فعلی تحریم‌های غرب علیه روسیه با استفاده از اسناد حقوقی (مصوبات کنگره و رئیس‌جمهور آمریکا و همچنین مصوبات کمیسیون اتحادیه اروپا) و اسناد آماری (گزارشات دولتی و نهادهای بین‌المللی) صورت گرفته، و اقدامات متقابل روسیه در قبال تحریم‌ها نیز بر مبنای اسناد مکتوب (مقالات، گزارش‌ها و خبرگزاری‌ها) احصاء شده است.

پژوهش‌های داخلی انجام شده در موضوع تحریم، عمدتاً به ابعاد سیاسی یا حقوقی تحریم‌ها پرداخته‌اند و متمرکز بر تحریم‌های غرب علیه ایران بوده‌اند. مهمترین پژوهش‌هایی که از منظر سیاست خارجی و روابط بین‌الملل به موضوع تحریم پرداخته‌اند عبارتند از: جلالی، صادقی و بابایی (۱۳۹۳) (با تأکید بر تحریم‌های حقوق بشری آمریکا علیه ایران)؛ زهرانی (۱۳۸۹) (با تأکید بر جایگاه تحریم در سیاست کلان «مهار» آمریکا)؛ جمشیدی (۱۳۹۲) (ناظر به تحلیل اهداف تحمیل رژیم تحریم‌ها بر ضد ایران)؛ شریعتی‌نیا و توحیدی (۱۳۹۲) (استخراج مدل‌های تبیین‌کننده تحریم‌های اعمالی علیه ایران).

گروه دیگری از پژوهش‌ها، از نظرگاه حقوق بین‌الملل به بررسی تحریم‌های ایران پرداخته‌اند که مهمترین آنها عبارتند از: خواجهی (۱۳۹۱) (تحلیل مشروعیت

تحریم‌های اقتصادی علیه ایران؛ امین‌زاده و خداپرست (۱۳۹۱) (بررسی مشروعیت تحریم خرید نفت ایران از سوی اتحادیه اروپا)؛ زمانی و زنگنه (۱۳۹۲) (تحلیل مشروعیت حقوقی تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل علیه ایران)؛ ضیایی و محمدی مطلق (۱۳۹۳) (نقد تحریم اشخاص حقیقی، به عنوان یکی از انواع تحریم‌های هوشمند، از منظر حقوق بین‌الملل) پرداخته است.

از سوی دیگر پژوهش‌هایی که به ابعاد اقتصادی تحریم پرداخته‌اند، عمدتاً محدود به بررسی «اثرات تحریم‌ها بر کشور تحریم شده (ایران)» است و پژوهش‌های انجام شده برای بررسی «اثرات متقابل تحریم بر کشورهای تحریم‌کننده» نادر است. فدایی و درخشان (۱۳۹۴) تأثیر تحریم‌های اقتصادی علیه ایران بر رشد اقتصادی را بررسی کرده‌اند. نعمت‌اللهی و گرشاسبی (۱۳۹۳) به بررسی تغییرات تنوع صادراتی ایران در اثر تحریم‌های بین‌المللی پرداخته‌اند. ظغیانی و درخشان (۱۳۹۳) به اولویت‌بندی سیاست‌های مقابله با تحریم‌های اقتصادی پرداخته‌اند. رودپشتی، امامی و ملک‌شاهی (۱۳۹۲) اثرات احتمالی تحریم بانکی را بررسی نموده‌اند. بیگدلی، غلامی و بلداجی (۱۳۹۱) اثر تحریم‌های اقتصادی بر تجارت دوجانبه ایران با ۳۰ شریک تجاری آن را مورد بررسی قرار داده‌اند. آجیلی و مبینی (۱۳۹۲) شرایط و مؤلفه‌های امکان‌پذیری استمرار تحریم نفتی اتحادیه اروپا علیه ایران را بررسی کرده‌اند.

تنها دو مطالعه داخلی وجود دارد که اثرات تحریم بر کشورهای تحریم‌کننده را نیز مورد بررسی قرار داده است که البته این مطالعات نیز صرفاً به طراحی چهارچوب تحلیلی یا مرور نظریات در این حوزه اکتفا نموده‌اند: نیکنامی (۱۳۹۴) در قالب نظریه رژیم‌ها، تحریم‌های اروپا علیه روسیه را مورد کاوی نموده است. ولیزاده (۱۳۹۰) نیز به بررسی رهیافت‌ها و نظریه‌های کارآیی تحریم‌های اقتصادی از منظر اقتصاد سیاسی بین‌الملل پرداخته است. هیچ‌یک از مطالعات داخلی انجام شده در موضوع تحریم، به اقدامات متقابل (به طور خاص در بُعد اقتصادی) کشور تحریم شده برای کاهش اثرات تحریم بر خود یا افزایش هزینه تحریم برای کشور تحریم‌کننده، نپرداخته‌اند. تنها مطالعه در مورد راهبردهای مقابله با تحریم، مربوط

به میرعمادی (۱۳۹۰) است که براساس تجربه دو الگوی منتخب چین و هند، به طراحی چهارچوبی پرداخته است که از طریق میزان درجه بلوغ نظام ملی نوآوری، میزان موفقیت راهبردهای مقابله با تحریم را ارزیابی می‌نماید.^(۱) بر این اساس، مطالعه اقدامات متقابل کشورهای تحریم شده برای استخراج راهبردهایی که می‌تواند منجر به کاهش اثرگذاری تحریم یا افزایش هزینه تحریم برای کشور تحریم‌شونده شود، ضروری است. پژوهش حاضر به مطالعه موردی کشور روسیه در این موضوع اختصاص یافته است.

۱. روند تحریم‌های وضع شده علیه روسیه

تحریم‌های اعمال شده علیه روسیه تا تاریخ ۱۶ جولای ۲۰۱۴، تنها از نوع تحریم اشخاص حقیقی و حقوقی بود که شامل وضع محدودیت‌هایی برای تردد برخی اتباع روسیه به کشورهای تحریم‌کننده یا بلوکه نمودن دارایی‌های این اشخاص می‌شد. پس از این تاریخ، با اعلام خبر وضع تحریم‌هایی علیه بخش‌های مهمی از اقتصاد روسیه توسط وزارت خزانه‌داری ایالات متحده، تحریم‌ها به شکل فراگیر درآمد.

تحریم‌های امریکا: تحریم‌های وضع شده از سوی امریکا علیه روسیه، همگی در لایه فرمان‌های اجرایی^۱ رئیس‌جمهور و بخشنامه‌های وزارت خزانه‌داری^۲ این کشور قرار دارد. دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری امریکا^۳ که زیرمجموعه وزارت خزانه‌داری امریکا است، مسئولیت طراحی و اجرای سیاست‌های تحریمی را برعهده دارد.

لیست اشخاص حقیقی و حقوقی مشمول تحریم‌های ایالات متحده نیز در سه قالب متفاوت اعلام می‌شود: نخست لیست اشخاص معین‌شده خاص^۴ که شامل کل افراد و نهادهای مورد تحریم توسط امریکا می‌باشد و قرارگرفتن نام

1. Executive Orders
2. Treasury Directives
3. Office of Foreign Assets Control (OFAC)
4. Specially Designated Nationals List (SDN)

افراد و نهادها در این لیست به معنای بلوکه شدن دارایی‌های آنها و ممنوعیت صدور ویزا جهت ورود به خاک ایالات متحده است. همچنین همه اتباع امریکایی از انجام هرگونه مبادله بازرگانی با افراد و نهادهای نامبرده شده در این لیست منع شده‌اند.^(۲) لیست اعلامی دیگر، لیست اشخاصی است که توسط دفتر صنعت و امنیت^۱ اعلام می‌شود و قرارگرفتن در این لیست بدین معناست که کلیه اشخاص امریکایی و غیرامریکایی برای صادرات، صادرات مجدد و انتقال کالاها، نرم‌افزارها، تکنولوژی‌ها و... به این اشخاص، نیاز به اخذ مجوز از دفتر صنعت و امنیت وزارت تجارت امریکا دارند.^(۳) سومین لیست، فهرست شناسایی تحریم‌های بخشی^(۴) است که شامل نهادهایی است که حسب بخشنامه‌هایی که دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری صادر می‌کند، مشمول تحریم‌های خاصی به نام «تحریم‌های بخشی» می‌شوند.^(۵)

تحریم‌های امریکا علیه روسیه شامل سه دوره است و طی آنها، چهار فرمان اجرایی توسط رئیس‌جمهور امریکا صادر شده است.^(۶) در ۱۷ مارس ۲۰۱۴ و پس از برگزاری همه‌پرسی در کریمه و اعلام استقلال این منطقه، اولین گروه از اشخاص روسی توسط دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری امریکا به لیست اشخاص معین‌شده خاص اضافه شدند که می‌توان آن را دور اول تحریم‌های ایالات متحده امریکا علیه روسیه نامید.^(۷) تا تاریخ ۱۶ جولای ۲۰۱۴، تحریم‌های امریکا از اضافه کردن افراد و نهادهای خاص به لیست اشخاص معین‌شده خاص فزاینده‌تر رفت. لازم به ذکر است که تا تاریخ ۲۲ دسامبر ۲۰۱۵، ده گروه از نهادها و اشخاص روسی به این لیست اضافه شدند^(۸) که در مجموع ۱۱۱ شخص حقیقی و ۸۲ نهاد و سازمان را شامل می‌شود.

در ۱۶ جولای ۲۰۱۴ و در پی تشدید درگیری‌های اوکراین بین طرفداران روسیه و دولت این کشور، وزارت خزانه‌داری ایالات متحده دو بخشنامه صادر نمود^(۹) که شروع تحریم‌های هدفمند ناظر به بخش‌های مالی و انرژی روسیه و آغاز دور دوم تحریم‌ها محسوب می‌شود. در این تحریم‌ها، اشخاص حقیقی و

حقوقی امریکایی از معامله اوراق قرضه و یا خرید سهام دو بانک روسی^۱ و دو شرکت روسی فعال در حوزه انرژی^۲ منع شدند.^(۱۰) به موجب این بخشنامه‌ها «معامله، تأمین مالی و هرگونه خرید و فروش بدهی جدید با سررسید بیش از ۹۰ روز یا خرید و فروش سهام جدید در رابطه با اشخاص مذکور، اموال آنها و منافع آنها در اموال، برای اتباع امریکایی یا ساکنین ایالات متحده ممنوع است».^(۱۱) در این تاریخ همچنین ۱۱ نهاد (شامل ۸ شرکت فعال در حوزه تسلیحات) و ۵ شخص حقیقی نیز به لیست اشخاص معین شده خاص و لیست دفتر صنعت و امنیت اضافه شدند.^(۱۲) در تاریخ ۲۹ جولای ۲۰۱۴ مؤسسات دیگری به لیست تحریم‌ها افزوده شدند، از جمله قرار گرفتن سه بانک بزرگ روسی^۳ در فهرست شناسایی تحریم‌های بخشی و قرار گرفتن «شرکت ملی کشتی‌سازی»^(۱۳) روسیه در لیست اشخاص معین شده خاص و لیست دفتر صنعت و امنیت. همچنین در این تاریخ محدودیت‌هایی از سوی وزارت بازرگانی امریکا در خصوص تجهیزات که در اکتشاف و استخراج نفت از میداین موجود در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار کاربرد دارند، اعمال شد. این محدودیت‌ها شامل منع صادرات، صادرات مجدد یا انتقال در خارج از مرزها می‌شد.^(۱۴)

دور سوم تحریم‌های ایالات متحده امریکا که هم دامنه و هم شدت تحریم‌های قبلی را افزایش می‌داد، در تاریخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۱۴ به اجرا درآمد. به موجب دو بخشنامه جدید دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری امریکا،^(۱۵) علاوه بر قرار گرفتن پنج شرکت حوزه دفاعی روسیه^(۱۶) در لیست اشخاص معین شده خاص، یک بانک،^۴ پنج شرکت حوزه نفت و گاز^(۱۷) و یک شرکت نظامی روسی^۵ به فهرست شناسایی تحریم‌های بخشی افزوده شدند.^(۱۸) به موجب این بخشنامه‌ها، خرید و فروش اوراق بدهی با سررسید بیش از ۳۰ روز،

1. Gazprombank and VnesheconomBank (VEB)
2. Rosneft and Novatek
3. Bank of Moscow, Russian Agricultural Bank, and VTB Bank
4. Sberbank of Russia
5. Rostec

متعلق به شرکت‌های مشمول تحریم، برای اشخاص امریکایی ممنوع شد. همچنین مؤسسات مورد تحریم نیز علاوه بر بانک‌ها و شرکت‌های مصرح در فهرست شناسایی تحریم‌های بخشی، به تمامی شرکت‌هایی که بیش از ۵۰ درصد از آنها متعلق به یکی از شرکت‌های نامبرده باشد تعمیم یافت.^(۱۹) در بخشنامه چهارم دفتر کنترل دارایی‌های خارجی وزارت خزانه‌داری امریکا، کلیه اشخاص امریکایی از ارائه خدمات، صادرات و صادرات مجدد هرگونه کالای امریکایی یا غیرامریکایی یا تکنولوژی که به اکتشاف یا تولید نفت در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار در روسیه کمک می‌کند، منع شده‌اند.^(۲۰) همچنین در این دور از تحریم‌ها دفتر صنعت و امنیت وزارت تجارت، پنج شرکت فعال در حوزه انرژی^۱ و پنج شرکت فعال در حوزه دفاعی^(۲۱) روسیه را وارد لیست نهادهای خود کرد.^(۲۲)

در نهایت در دسامبر ۲۰۱۴، قانون حمایت از آزادی اوکراین^۲ در کنگره امریکا به تصویب رسید که به رئیس‌جمهور اجازه می‌داد اشخاص حقیقی و حقوقی روس را مورد تحریم قرار دهد. در پی این قانون، فرمان اجرایی ۱۳۶۸۵ توسط اوباما صادر شد که علاوه بر مسدود نمودن دارایی‌های برخی اشخاص حقیقی و حقوقی، کلیه اتباع امریکایی را از کلیه فعالیت‌های تجاری اعم از سرمایه‌گذاری، واردات، صادرات و... که اتباع حقیقی یا حقوقی کریمه در آن دخیل باشند، منع می‌نمود.^(۲۳) اقدامات تحریمی امریکا در سال ۲۰۱۵ را نمی‌توان دور تازه‌ای از تحریم‌ها به حساب آورد بلکه صرفاً شامل افزایش شمول تحریم‌های قبلی از طریق افزودن اشخاص جدید به لیست‌های تحریمی بوده است. در سال ۲۰۱۵ طی سه بخشنامه، مجموعاً ۳۶ شخص حقیقی و ۳۹ شخص حقوقی به لیست اشخاص معین شده خاص و ۱۲۱ شخص حقوقی به لیست تحریم‌های بخشی افزوده شد.^(۲۴) لازم به ذکر است کشورهای دیگری از جمله آلبانی، استرالیا، کانادا، ایسلند، ژاپن، لیختن‌اشتاین، مولداوی، مونته‌نگرو، نروژ، سوئیس و اوکراین نیز از سیاست‌های امریکا و اتحادیه اروپا پیروی کرده‌اند و

-
1. Gazprom OAO, Gazpromneft, Lukoil OAO, Rosneft and Surgutneftegas
  2. Ukraine Freedom Support Act

تحریم‌های مشابهی را علیه روسیه وضع نموده‌اند (Dreyer and Popescu December 2014).

تحریم‌های اتحادیه اروپا: تحریم‌های اتحادیه اروپا علیه کشور روسیه مشابهت بسیار زیادی با تحریم‌های امریکا علیه این کشور دارد، تا آنجا که ذکر جزئیات آنها تا حد زیادی به تکرار خواهد انجامید. از این‌رو در این بخش با طبقه‌بندی محتوایی تحریم‌های اتحادیه اروپا براساس حوزه هدف، صرفاً مهم‌ترین موارد مورد اشاره قرار می‌گیرد. تحریم‌های اتحادیه از این‌رو حائز اهمیت است که ارتباط اقتصادی روسیه و اروپا بسیار زیاد است، به عنوان نمونه در سال ۲۰۱۳، یعنی پیش از شروع تحریم‌ها بیش از ۵۰ درصد از کل صادرات کالاهای روسیه به اروپا بوده است و ۴۶ درصد از کل واردات روسیه نیز از اروپا تامین شده است (Nelson February 4, 2015).

اولین اقدام تحریمی اتحادیه اروپا، ممنوعیت سفر و بلوکه کردن دارایی ۲۱ تن از مقامات روسی و کریمه‌ای بود که سیاست الحاق کریمه به روسیه را دنبال می‌کردند (۱۷ مارس ۲۰۱۴)^(۲۵). همچنین در ۱۶ جولای از بانک سرمایه‌گذاری اروپا^(۲۶) خواسته شد صدور مجوز برای تأمین مالی پروژه‌های جدید در روسیه را متوقف کند. کشورهای عضو اتحادیه اروپا نیز ملزم شدند در اقدامی هماهنگ با بانک بازسازی و توسعه اروپا^۱ از تأمین مالی پروژه‌ها در روسیه خودداری کنند.^(۲۷) برخی اقدامات دیپلماتیک در راستای فشار به روسیه نیز در دستورکار اتحادیه اروپا قرار گرفت. اجلاس اتحادیه اروپا و روسیه لغو شد^(۲۸) و دولت‌های عضو اتحادیه اروپا تصمیم به عدم برگزاری دیدارهای متعارف با مقامات روسیه گرفتند.^(۲۹) همچنین برگزاری اجلاس گروه هفت^(۳۰) در تاریخ ۴-۵ ژوئن در بروکسل به جای اجلاس گروه هشت که قرار بود در سوشی^۲ برگزار شود، در همین راستا صورت گرفت. گفت‌وگوها در رابطه با مسائل مربوط به ویزا بین روسیه و اتحادیه اروپا نیز به حالت تعلیق درآمد.^(۳۱)

1. European Bank for Reconstruction and Development
2. Sochi

همچنین برخی اقدامات محدودکننده^۱ شامل بلوکه کردن دارایی‌ها و عدم صدور روادید برای مجموعاً ۱۵۱ شخص و ۳۷ نهاد صورت گرفت. از این میان ۱۴۵ شخص و ۲۴ نهاد در رابطه با نقض تمامیت ارضی اوکراین، ۶ شخص به علت کمک به تصمیم‌گیران روسی و ۱۳ نهاد واقع در کریمه و سواستوپول^۲ به علت مصادره غیرقانونی توسط اوکراین، مورد تحریم قرار گرفتند.^(۳۲) تحریم‌های اقتصادی دیگری نیز از جانب اتحادیه اروپا علیه روسیه به تصویب رسید که مهمترین آنها به شرح زیر است:^(۳۳)

۱. کشورهای عضو اتحادیه اروپا و شرکت‌های تابعه آنها حق خرید و فروش اوراق قرضه، سهام و سایر ابزارهای مالی مشابه با سررسید بیش از ۳۰ روز که توسط سازمان‌های زیر صادر شده باشد را از تاریخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۱۴ ندارند؛ پنج بانک بزرگ دولتی روسیه؛^۳ سه شرکت اصلی روسیه در حوزه انرژی؛^۴ سه شرکت اصلی دفاعی روسیه؛^۵ کلیه شرکت‌های تابعه نهادهای فوق در خارج از اتحادیه اروپا و یا شرکت‌هایی که به نمایندگی از آنها فعالیت می‌کنند یا تحت کنترل آنها هستند.

۲. اتباع حقیقی و حقوقی اعضای اتحادیه اروپا حق اعطای وام به پنج بانک بزرگ دولتی روسیه را ندارند.

۳. واردات و صادرات تسلیحات و مواد مربوطه که در لیست تسلیحات^(۳۴) نام برده شده است از/به روسیه ممنوع است.

۴. صادرات کالاها و تکنولوژی‌ها با مصرف دوگانه برای مقاصد نظامی روسیه و یا به مصرف‌کننده نهایی نظامی در روسیه شامل تمام کالاهای لیست «کالاها و تکنولوژی‌ها با مصرف دوگانه»^(۳۵) ممنوع است.

۵. صادرات تجهیزات و تکنولوژی‌های حوزه انرژی، باید با مجوز مقامات

1. Restrictive measures

2. Sevastopol

3. Sberbank, Vtb Bank, Gazprombank, Vnesheconombank (Veb), Rosselkhozbank

4. Rosneft, Transneft, Gazprom Neft

5. Opk Oboronprom, United Aircraft Corporation, Uralvagonzavod

ذی صلاح دولت‌های عضو صورت پذیرد.

ارائه خدمات مربوط به اکتشاف و تولید نفت در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار، به روسیه ممنوع است.

۲. آثار تحریم‌ها بر اقتصاد روسیه

اقتصاد روسیه پنجمین اقتصاد بزرگ دنیا و مبتنی بر فروش مواد خام است. روسیه بزرگ‌ترین تولیدکننده نفت (۱۴ درصد از تولید جهانی)، گاز طبیعی (۱۸ درصد) و نیکل (۱۲ درصد) در جهان است. بخش انرژی مهم‌ترین بخش اقتصاد روسیه است که ۲۰ الی ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۶۵ درصد از کل صادرات و ۳۰ درصد از درآمدهای بودجه دولت را تشکیل می‌دهد.^(۳۶) مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی که نمایانگر وضعیت کلان اقتصادی یک کشور هستند، عبارتند از نرخ رشد اقتصادی، نرخ تورم و نرخ ارز. ارزش روبل روسیه در سال ۲۰۱۴ به شدت کاهش داشته است و تنها در یک روز ۱۹ درصد از ارزش آن کاسته شد که بیشترین افت روزانه در ۱۶ سال اخیر بوده است.^(۳۷) نرخ تورم نیز به بالاترین میزان در سه سال گذشته رسیده است. در تحلیل افت اخیر عملکرد اقتصاد روسیه سه عامل افت شدید قیمت نفت، وضع تحریم‌ها علیه این کشور و مدیریت نامناسب اقتصادی، بیشترین نقش را ایفا کرده‌اند (Sovala September 2014). در این بخش ضمن تحلیل روند آمارها، علل تغییرات مهم در این شاخص‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

نرخ رشد اقتصادی. نرخ رشد اقتصادی کشور روسیه در سال‌های اخیر روندی کاهشی داشته است (پیوست ۱). نرخ رشد این کشور از ۳/۴٪ در سال ۲۰۱۲ به ۱/۳٪ در سال ۲۰۱۳ و ۰/۶٪ در سال ۲۰۱۴ کاهش یافت که علت آن کاهش قیمت نفت به صورت کلی در سال‌های اخیر و جذب پایین‌تر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عنوان شده است. بانک جهانی در گزارش سپتامبر ۲۰۱۴، نرخ رشد روسیه را برای سال‌های ۲۰۱۴، ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ به ترتیب ۰/۵٪، ۰/۳٪ و ۰/۴٪ پیش‌بینی نمود (WorldBank, Russia Economic Report No.32 - Policy Uncertainty Clouds Medium-Term Prospects September 2014). با توجه به تشدید

تحریم‌ها علیه روسیه، بانک جهانی در اصلاحیه‌ای در اوایل دسامبر ۲۰۱۴، ارقام فوق را تعدیل و نرخ‌های رشد ۰/۷٪ و ۰٪ را برای سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ پیش‌بینی نمود. علت افزایش مقدار پیش‌بینی شده برای سال ۲۰۱۴ افزایش خالص صادرات در اثر افت ارزش روبل بوده است، اما کاهش میزان پیش‌بینی شده برای سال ۲۰۱۵ از ۰/۳٪ به ۰٪ از یک‌سو به علت بروز آثار منفی تحریم‌ها بر اقتصاد روسیه^(۳۸) و ازسوی دیگر کاهش شدیدتر قیمت نفت نسبت به گزارش سپتامبر بوده است.

پس از وقوع شوک نرخ ارز در روسیه (در اواخر دسامبر ۲۰۱۴) که عمدتاً ناشی از تحریم‌های مالی ارزیابی می‌شد، بانک جهانی مجدداً پیش‌بینی‌های فوق را به ارقام ۰/۶٪، ۰/۳، ۰/۳، ۰/۳- و ۰/۳- برای سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶، تعدیل نمود. البته رکود شدید پیش‌بینی شده برای سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶، علاوه بر تحریم‌های غرب، متأثر از افت قیمت نفت و گاز نیز می‌باشد. بانک جهانی در تاریخ ۱ ژوئن ۲۰۱۵ با در نظر گرفتن پیش‌بینی‌های خوشبینانه‌تر نسبت به قیمت نفت، نرخ‌های رشد ۰/۷٪-، ۰/۷٪ و ۰/۵٪ را برای سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ در روسیه پیش‌بینی نمود.^(۳۹)

چنانکه بیان شد، هزینه تحمیل شده از ناحیه تحریم‌های غرب علیه روسیه، از هزینه تحمیل شده به این کشور به دلیل افت قیمت نفت و همچنین مدیریت ضعیف اقتصادی روسیه در سال‌های اخیر، به سادگی قابل تفکیک نیست. با این وجود باور بر این است که اثر تحریم‌ها بر کاهش تولید ناخالص حقیقی^۱ روسیه، در فاصله زمانی تابستان ۲۰۱۴ تا تابستان ۲۰۱۵ بیش از ۱٪ بوده است (Galbert, A. Year of Sanctions against Russia - Now What? 2015).

نرخ ارز و نرخ بهره. اصلی‌ترین بخش هدف‌گیری شده برای تحریم روسیه، بخش مالی این کشور بوده است که منجر به افزایش ریسک بحران نقدینگی^۲ در روسیه شد. این تحریم‌ها به دلیل محدود نمودن دسترسی روسیه به بازارهای مالی

-
1. Real Gross Domestic Product
  2. Risk of Liquidity Crisis

بین‌المللی و در کنار آن افت قیمت نفت، موجب ناپایدار شدن بازار ارز روسیه و کاهش شدید ارزش روبل در پایان سال ۲۰۱۴ شد (Galbert, A Year of Sanctions against Russia - Now What? 2015).

نرخ مبادله دلار از اوایل سال ۲۰۱۴ در حدود ۳۳ روبل بود و تا ماه سپتامبر که تحریم‌های جدید مالی اروپا وضع شد، افزایش قابل ملاحظه‌ای از خود نشان نداده بود (پیوست ۲). اما با تشدید تحریم‌های مالی، نرخ دلار در بالاترین میزان خود در اواسط دسامبر ۲۰۱۴ به حدود ۷۲ روبل نیز رسید که شدیدترین کاهش از سال ۱۹۹۸ به این سو بوده است.^(۴۰) در این مقطع دولت روسیه برای معکوس کردن روند خروج سرمایه و جلوگیری از سقوط بیشتر ارزش روبل، نرخ بهره را برای ششمین بار در طی سال ۲۰۱۴ بالا برد و از ۱۰/۵ درصد به ۱۷ درصد رساند^(۴۱) (پیوست ۳). دولت روسیه همچنین طی این مدت مقادیر قابل توجهی از ذخیره ارزی خود را به بازار ارز عرضه کرد^(۴۲) که منجر به کاهش ۱۸ درصدی ذخایر خارجی روسیه (از ۴۷۵ میلیارد دلار در ژوئن ۲۰۱۴ به ۳۶۰ میلیارد دلار در مارس ۲۰۱۵) شد (پیوست ۴) (Galbert, A Year of Sanctions against Russia - Now What? 2015). هم‌اکنون روند کاهشی ذخایر ارزی روسیه متوقف شده است. با اقداماتی که دولت و بانک مرکزی روسیه برای جلوگیری از کاهش بیشتر ارزش پول ملی انجام دادند، نرخ برابری دلار در حدود ۶۰ روبل متوقف شد.

نرخ تورم. نرخ تورم سالیانه منتهی به نوامبر ۲۰۱۴، در حدود ۹ درصد بوده است که بالاترین میزان در سه سال پیش از آن بوده است (پیوست ۵). با تشدید تحریم‌ها و توسعه آن به تحریم‌های مالی، نرخ تورم تا حدود ۱۷ درصد افزایش یافت. پس از ثبات نسبی وضعیت تحریم‌ها، نرخ تورم نیز به تدریج کنترل شده و تا زیر ۸ درصد کاهش یافت. فشار تورم در مواد غذایی بیشتر از این میزان بوده است (پیوست ۶) که یکی از علل آن اقدام پیش‌دستانه روسیه در ممنوعیت واردات اقلام غذایی برای ضربه زدن به کشورهای تحریم‌کننده بود.

۳. اقدامات روسیه در مقابله با تحریم‌ها

اقدامات روسیه در مقابله با تحریم‌ها طیف گسترده‌ای را در بر می‌گیرد، از اقدامات

نمادین مانند ممنوع‌الخروج شدن اختیاری نمایندگان مجلس گرفته که پیام وحدت در مقابله با تحریم‌ها را می‌رساند تا تحریم واردات مواد غذایی که اقدام اقتصادی متقابل جهت ضربه به اقتصاد اروپا و تحمیل هزینه به این اتحادیه با هدف تغییر سیاست تحریم علیه روسیه بود.

اقدامات ضدتحریمی روسیه در کنار اقتصاد بزرگ این کشور موجب شد که تحریم‌های غرب علیه روسیه، بر اقتصاد کشورهای اروپایی نیز اثرات قابل توجهی داشته باشد. حجم تجارت اروپا و روسیه در سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ به ترتیب ۳۲۶ و ۲۸۵ میلیارد دلار بوده است. این رقم برای شش ماه نخست سال ۲۰۱۵ بیش از ۳۰٪ کاهش یافت که با این روند، حجم تجارت میان روسیه و اروپا در سال ۲۰۱۵، حدود ۸۰ میلیارد دلار کاهش خواهد داشت. از این رقم، حدود ۳۰ میلیارد دلار مربوط به کاهش صادرات اروپا به روسیه خواهد بود (Galbert, A Year of Sanctions against Russia - Now What? 2015).

البته برخی از محققان معتقدند کاهش حدود ۲۰ درصدی صادرات اتحادیه اروپا به روسیه، تماماً ناشی از اقدامات ضدتحریمی روسیه نبوده، بلکه بخش عمده آن ریشه در کاهش قیمت نفت داشته که منجر به کاهش کل واردات روسیه شده است. استدلال این گروه از محققان، استناد به سهم کشورهای اروپایی، امریکا و ژاپن (یعنی کشورهای تحریم‌کننده) در کل واردات روسیه است. آمارها نشان می‌دهد که پیش از آغاز تحریم‌ها، سهم اروپا در واردات روسیه حدود ۴۳٪ بوده است که این سهم پس از اعمال تحریم‌ها به حدود ۳۷٪ کاهش یافته است. سهم ژاپن و امریکا نیز در واردات روسیه، پیش و پس از تحریم‌ها در حدود ۵٪ باقی مانده و تغییر قابل ملاحظه‌ای نداشته است (Gros and Mustilli 2015)، (Szczeptański 2015).

تخمین‌های مختلفی از میزان تأثیر تحریم‌های اروپا علیه روسیه و تحریم‌های متقابل روسیه، بر اقتصاد اروپا ارائه شده است. در برآورد ارائه شده توسط کمیسیون اروپا در جولای ۲۰۱۴ برای رشد اقتصادی این اتحادیه، کاهش معادل ۰٫۳٪ برای سال ۲۰۱۴ و ۰٫۴٪ برای سال ۲۰۱۵ برای کل اتحادیه اروپا پیش‌بینی

شده است (Szczepański 2015). همچنین در گزارش پیش‌بینی اقتصادی اروپا در بهار ۲۰۱۵، ۰٫۲۵٪ کاهش رشد اقتصادی برای سال ۲۰۱۵ برآورد شده است (European Commission 2015).

هرچند تحریم‌های وضع شده علیه ایران و روسیه از لحاظ گستره و عمق تفاوت‌های فراوانی دارند، لیکن بررسی می‌تواند آموزه‌های مفیدی برای کشورهای نظیر ایران داشته باشد.

توسعه پیمان‌های پولی دوجانبه^۱ و تقویت کانال‌های امن بانکی دوجانبه.
قبل از تحریم‌های بانکی علیه روسیه، این کشور در تاریخ ۲۳ ژوئن ۲۰۱۱ با چین پیمان پولی دوجانبه امضا کرده بود. مطابق این پیمان، تجار قادرند پرداخت‌ها و تسویه تجاری را با استفاده از واحدهای پول ملی و بدون استفاده از ارزهای واسط نظیر دلار انجام دهند.^(۴۳) این اقدام گام مهمی در کاهش تکیه به دلار امریکا در تجارت دوجانبه است که ریسک‌های نوسانات نرخ ارز را کاهش داده و به جهانی شدن ارزهای محلی نیز کمک قابل توجهی می‌کند (Lina 2011).

از زمان تصویب تحریم‌های بانکی و مالی علیه روسیه، این کشور تلاش کرده است تا نقش ارزهای واسط مانند دلار و یورو را در تجارت خارجی خود کاهش دهد. با گذشت بیش از یک سال از راه‌اندازی سیستم تسویه بدون دلار بین چین و روسیه،^(۴۴) حجم تجارت بین دو کشور براساس ارزهای محلی، بیش از ۷۰۰ درصد رشد داشته است. در حال حاضر، نزدیک به ۷ درصد از حجم تجارت بین چین و روسیه با استفاده از پیمان پولی دوجانبه مدیریت می‌شود که به‌طور مستمر در حال افزایش است.^(۴۵)

یکی از محورهای کلیدی در مذاکرات مقامات بلندپایه روسیه با دیگر کشورها (علاوه بر چین)، استفاده از پول‌های ملی در تجارت بوده است. اخیراً رئیس‌جمهور روسیه در دیدار با همتایان خود از کشورهای هند،^(۴۶) ترکیه،^(۴۷) مصر،^(۴۸) ویتنام،^(۴۹) آرژانتین^(۵۰) و اندونزی^(۵۱) به‌طور ویژه به این موضوع پرداخته است. اقدام دیگر روسیه به‌منظور کاهش سهم دلار و یورو در تجارت انرژی،

تقاضا از اتحادیه اروپا برای پرداخت وجه واردات گاز به واحد روبل است.^(۵۲) سه ماه بعد، یوآن چین نیز به واحدهای پولی مورد قبول روسیه (در ازای گاز و نفت صادراتی خود) افزوده شد.^(۵۳) روسیه همچنین در تلاش برای تعریف شاخص جدیدی برای قیمت گذاری نفت و گاز بر مبنای روبل است تا بتواند جایگزین شاخص‌های مشهوری هم چون برنت شود.^(۵۴)

تغییر مقصد صادراتی انرژی روسیه از اروپا به آسیا. سیاست چرخش به سوی آسیا و امریکای جنوبی پس از افزایش تحریم‌ها، به شدت از سوی دولت روسیه دنبال می‌شود. رئیس‌جمهور روسیه در همایش اقتصادی مسکو در اکتبر ۲۰۱۴ در این رابطه گفت: «شرایط ما سخت‌تر شده است. با این حال، این برای ما انگیزه می‌سازد...، یکی از اولویت‌های ما بهبود کسب‌وکار، تجارت و شراکت در سرمایه‌گذاری با کشورهای امریکای لاتین، کشورهای حاشیه اقیانوس آرام و نیز کشورهای نظیر چین و هند است.»^(۵۵)

در سال‌های پس از ۲۰۱۰، حدود ۸۰٪ از صادرات انرژی اروپا به مقصد اروپا انجام می‌شده که معادل حدود ۳۰٪ از واردات انرژی اروپا بوده است (Oxenstierna and Olsson 2015). پس از تشدید تحریم‌ها، روسیه به منظور کاهش وابستگی صادراتی خود، اقدام به انعقاد قراردادهای صادرات انرژی با چین و سایر کشورهای آسیایی نمود. بزرگ‌ترین قرارداد انرژی دنیا در سال ۲۰۱۴ و با ارزشی معادل ۴۰۰ میلیارد دلار بین روسیه و چین امضا شد تا هم وابستگی روسیه در صادرات گاز به اروپا کاهش یابد، و هم پرداخت‌ها براساس ارزهای محلی انجام شود و تقاضا برای دلار را کاهش دهد (Clinch 2014). این قرارداد بین شرکت گازپروم روسیه با شرکت ملی نفت چین برای صادرات سالانه ۳۸ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی به چین از سال ۲۰۱۸ به مدت سی سال امضا شد.^(۵۶) سه ماه پس از این قرارداد پوتین ساخت خط لوله ۴۰۰۰ کیلومتری انتقال گاز به چین را آغاز کرد.^(۵۷) در ماه نوامبر نیز چین و روسیه قرارداد دیگری را امضا کردند که موضوع آن صادرات ۳۰ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی از مسیری دیگر به چین بود.^(۵۸)

از سوی دیگر نیز شرکت گازپروم در می ۲۰۱۵ قراردادی به منظور احداث خط لوله انتقال گاز به ترکیه از مسیر دریای سیاه امضا نمود که در فاز اول، ۱۶ میلیارد متر مکعب گاز را برای مصرف داخلی ترکیه از سال ۲۰۱۶ صادر خواهد نمود (Oxenstierna and Olsson 2015).

بازنگری بودجه سال ۲۰۱۵ دولت روسیه. دولت روسیه در پی تحریم‌ها و نیز کاهش قیمت نفت، پیش‌بینی عملکرد بودجه سال ۲۰۱۵ را تعدیل نمود. در این تعدیل، نرخ رشد اقتصادی پیش‌بینی شده در قانون بودجه ۲۰۱۵، ۶٪ کمتر از پیش‌بینی اولیه است. مبنای این پیش‌بینی قیمت نفت ۵۰ دلار در هر بشکه است. از سوی دیگر پیش‌بینی شده منابع بودجه به میزان ۳,۳٪ کاهش داشته باشد، اما مصارف بودجه فدرال، با کاهش جزئی، تنها از ۲۰,۹٪ تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۴ به ۲۰,۸٪ کاهش خواهد داشت. این به معنای وجود کسری بودجه به میزان ۳,۷٪ تولید ناخالص داخلی است که صندوق ذخیره^۱ منبع اصلی جبران آن خواهد بود^(۵۹) (WorldBank, Russia Economic Report No.33 - The Dawn of a New Economic Era? 2015).

در اصلاحیه بودجه روسیه برای سال ۲۰۱۵، بخش‌هایی که با بیشترین کاهش بودجه مواجه شده‌اند عبارتند از: دفاع ملی (۴,۸٪)، امنیت ملی (۳,۷٪)، سلامت (۸,۳٪)، آموزش (۴,۹٪)، محیط زیست (۱,۱۶٪) و خدمات شهری (۱,۰۸٪). منابع حاصل از کاهش بودجه این بخش‌ها عمدتاً برای اجرای سیاست‌های اجتماعی (نظیر مقرری بازنشستگی و حمایت از خانوارهای آسیب‌دیده از رکود اقتصادی) هزینه می‌شود (WorldBank, Russia Economic Report No.33 - The Dawn of a New Economic Era? 2015).

ممنوعیت واردات مواد غذایی از کشورهای تحریم‌کننده. روسیه دومین بازار صادراتی محصولات غذایی اتحادیه اروپا پس از آمریکا بوده است.^(۶۰) در ششم آگوست ۲۰۱۴، روسیه ممنوعیت گسترده‌ای را بر واردات میوه، سبزیجات، محصولات لبنی، ماهی و گوشت از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، آمریکا، استرالیا و نروژ برای مدت یک سال وضع کرد.^(۶۱) کشور روسیه در سال ۲۰۱۳، ۲۳/۵

میلیارد دلار صرف واردات مواد غذایی تحریم شده فعلی کرده بود که در حدود ۹/۲ میلیارد دلار آن از کشورهایی بوده که مشمول ممنوعیت‌های جدید شده‌اند.^(۶۲) در جدول زیر اطلاعات کامل تری از میزان و مبدأ واردات مواد غذایی که واردات آنها ممنوع شده در سال ۲۰۱۳ آمده است.

جدول ۲. میزان تقریبی محصولات ممنوع‌الورود شده به روسیه^(۶۳)

کشور مبدأ	ارزش واردات در سال ۲۰۱۳ (میلیون دلار)	کالای ممنوع‌الورود شده
اروپا	۲۷۱۳	میوه و سبزیجات
اروپا	۱۸۰۱	گوشت خوک و سایر فرآورده‌ها
اروپا	۱۳۱۴	پنیر
اروپا	۲۴۶	شیر، ماست و خامه
اروپا	۱۹۲	کره
اروپا	۱۵۱	تخم مرغ
اروپا	۱۴۷	گوشت
امریکا	۳۱۰	مرغ
امریکا	۸۳	ماهی
امریکا	۸۴	غذای آماده
امریکا	۱۷۲	خشکبار
نروژ	۱۱۰۰	ماهی
کانادا	۴۴۹	گوشت خوک
استرالیا	۲۸۷	گوشت

Source: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Eurostat).

صادرات محصولات کشاورزی و غذایی اروپا، حدود ۷٪ از کل صادرات این اتحادیه را شامل می‌شود و ۹٪ از کل صادرات کشاورزی اروپا به مقصد روسیه انجام می‌گیرد. اقدامات ضدتحریمی (تحریم‌های متقابل) روسیه، حدود ۴۳٪ از ارقام صادراتی کشاورزی اروپا به روسیه را شامل می‌شود. این تحریم‌ها موجب کاهش صادرات کشاورزی و غذایی اروپا به روسیه، از ۱۱ میلیارد دلار در آگوست ۲۰۱۴ به ۶,۳ میلیارد دلار در جولای ۲۰۱۵ شد (Szczeпаński 2015).

جدول ۳. میزان واردات محصولات غذایی روسیه از اروپا به تفکیک کشور^۱

کل	میزان واردات (میلیون یورو)	کشور مبدأ	نوع محصول
۱۳۴۹	۲۵۷	هلند	فرآورده‌های لبنی
	۲۵۳	فنلاند	
	۱۶۰	لیتوانی	
	۱۵۹	آلمان	
	۱۴۰	لهستان	
۱۲۵۸	۳۴۰	لهستان	میوه‌جات
	۳۰۹	لیتوانی	
	۱۵۸	اسپانیا	
	۱۵۵	بلژیک	
۱۲۳۳	۲۴۹	آلمان	گوشت و فرآورده‌های گوشتی
	۲۱۷	دانمارک	
	۱۴۵	لهستان	
۷۶۹	۳۳۸	لیتوانی	سبزیجات
	۱۷۵	لهستان	
	۱۵۴	اروپا	ماهی
	۴۸۹	اروپا	دیگر محصولات غذایی

Source: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Eurostat).

روسیه تلاش کرده است این کاهش واردات را با استفاده از ظرفیت‌های موجود در کشورهای نزدیک به خود و همچنین کشورهای امریکای جنوبی بالاخص برزیل جبران کند.^(۶۴) وزیر کشاورزی برزیل بلافاصله بعد از اعلام ممنوعیت‌ها عنوان کرد ۹۰ تولیدکننده محصولات دامی در برزیل برای صادرات گوشت گاو، خوک و مرغ به روسیه تأیید شده‌اند.^(۶۵) تاجیکستان، ارمنستان، قرقیزستان، چین، شیلی، پرو و آرژانتین از کشورهایی بوده‌اند که صادرات مواد غذایی خود به روسیه را پس از تحریم‌ها افزایش داده‌اند.^(۶۶) و ^(۶۷)

وضع معافیت‌های مالیاتی برای جلوگیری از خروج سرمایه. در اثر محدودیت‌های مالی ایجاد شده در پی تحریم، خروج سرمایه از روسیه در سال ۲۰۱۴ بالغ بر ۱۵۲ میلیارد دلار بوده است. به منظور جلوگیری از ادامه این روند، در تاریخ ۴ دسامبر ۲۰۱۵، پوتین از وضع معافیت‌های مالیاتی برای دارایی‌های

1. Eurostat

بازگشته به روسیه خبر داد.^(۶۸) در این راستا لایحه تسهیل اعلام دارایی‌ها^۱ در مارس ۲۰۱۵ به دومای روسیه تقدیم شد. طبق این لایحه، دارایی‌هایی که با سازوکار شفاف مشخص شده در قانون و با تایید دستگاه‌های مربوطه توسط سرمایه‌گذار اظهار شده باشند، از یک بار معافیت مالیاتی در شروع سرمایه‌گذاری برخوردار می‌شوند (Oxenstierna and Olsson 2015).

تبدیل ذخایر دلاری به طلا توسط بانک مرکزی روسیه. در مارس ۲۰۱۳، روسیه نزدیک به ۲۶ میلیارد دلار از دارایی‌های خود نزد بانک مرکزی آمریکا را فروخته و در مقابل خرید طلای خود را افزایش داده است. پایگاه گلدکر^(۶۹) گزارش داد که ارزش ذخایر طلای روسیه از ۳۳/۵ میلیون اونس به ۳۴/۴ میلیون اونس رسید که ارزش آن برابر با ۴۴/۳ میلیارد دلار است.^(۷۰) در سال ۲۰۱۴، طلا ۱۰/۶ درصد از کل ذخایر روسیه را تشکیل می‌دهد. این میزان در سال ۲۰۱۳ کمتر از ۸/۴ درصد بوده است. روسیه حدود ۱۱۵ تن طلا به ذخایر خود در سال ۲۰۱۴ اضافه کرده است. تقریباً ۵۰ درصد افزایش در خریدهای دو سال گذشته دیده می‌شود. میزان خرید طلای روسیه در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ به ترتیب ۷۵ و ۷۷/۵ تن بوده است.^(۷۱) یکی از دلایل افزایش ذخایر طلا در شرایط تحریمی، تنوع‌بخشی به دارایی‌ها است، خصوصاً در شرایطی که به دلیل تحریم‌های اروپا و آمریکا، ذخایر دلاری و یورویی با خطر مسدود شدن مواجه است. این امر تا حدود زیادی این اقدام بانک مرکزی روسیه را توجیه می‌کند.^(۷۲)

اصلاح نظام پرداخت بانکی داخلی و استقلال از سوئیفت. در پاسخ به تحریم‌های مالی که خدمات دهی به ۵ بانک دولتی روسیه را توسط هم‌تایان غربی با محدودیت مواجه می‌کرد و اقدامات احتمالی بعدی غرب که ممکن بود در آینده به ممنوعیت دسترسی این بانک‌ها به سیستم بین‌المللی ارتباط بین‌بانکی (سوئیفت)^۲ بیانجامد، روسیه گام‌های جدی برای توسعه سیستم پرداخت ملی خود برداشت. در ۱ آوریل ۲۰۱۵، سیستم ملی پرداخت کارتی جدید معرفی شد و

1. simplification of the declaration of assets

2. Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT)

شرکت‌های بزرگ فعال در زمینه کارت اعتباری نظیر مسترکارد^۱ و ویزا^۲ ملزم به تسویه تراکنش‌های خود در این سیستم شدند^(۷۳) (Oxenstierna and Olsson 2015). همچنین روسیه قوانین جدیدی را برای فعالیت این دو شرکت وضع نمود که آنها را ملزم به سپرده‌گذاری به میزان گردش مالی سالانه خود به عنوان تضمین پرداخت به مشتریان می‌کند (Aris 2014).

تدوین طرح مقابله با بحران اقتصادی و حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده.
در ۲۹ ژانویه ۲۰۱۵، نخست‌وزیر روسیه «طرح ضدبحران»^۳ را امضا کرد که شامل حمایت از بانک‌ها و بنگاه‌های آسیب‌دیده این کشور و همچنین حمایت‌های اجتماعی نظیر افزایش پرداخت به بازنشستگان بود. ارزش کل این کمک‌ها ۳۵ میلیارد دلار برای یک سال است که عمدتاً از محل کاهش هزینه‌های دولت تأمین می‌شود.^(۷۴) ۱۵ میلیارد دلار از این میزان برای کمک به ۲۷ بانک و مؤسسه مالی که در اثر تحریم‌های مالی دچار شکست اعتباری^۴ شده بودند اختصاص خواهد یافت. همچنین بخشی از این کمک‌ها صرف تأسیس نهادی مالی خواهد شد که مطالبات معوق شرکت‌ها را برعهده خواهد گرفت.^(۷۵)

علاوه بر این، در ۱۵ سپتامبر ۲۰۱۴ مقامات روس از تشکیل صندوق حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده از تحریم خبر دادند. به گفته وزیر اقتصاد روسیه این صندوق که با بخشی از مازاد بودجه دولت به‌خاطر تصمیم اخیر مبنی بر توقف تزریق بودجه به صندوق بازنشستگی تأمین مالی خواهد شد.^(۷۶)

تهدید به ممنوعیت استفاده از حریم هوایی و ممنوعیت واردات اتومبیل و منسوجات علیه اروپا. در ۸ سپتامبر ۲۰۱۴ نخست‌وزیر روسیه از برنامه این کشور برای ممنوع کردن دسترسی خطوط هوایی کشورهای غربی به حریم هوایی روسیه در صورت افزایش روند تحریم‌ها علیه این کشور خبر داد.^(۷۷) کمی بعد از انتشار این خبر، تهدید دیگری از طرف مقامات روس مبنی بر در نظر داشتن تحریم

1. MasterCard
2. Visa
3. Anti Crisis Plan
4. Credit Crunch

واردات اتومبیل به خصوص اتومبیل‌های کارکرده و برخی منسوجات از کشورهای غربی صورت گرفت.^(۷۸) با توجه به عملی شدن تصمیم روسیه در تحریم واردات مواد غذایی از کشورهای غربی، این تهدیدات نیز به‌عنوان برنامه روسیه برای دور دوم اقدامات متقابل، از سوی اتحادیه اروپا جدی تلقی شد که البته تاکنون عملی نشده است.

درخواست نمایندگان مجلس دوما از اوپاما برای قرارگرفتن در لیست اشخاص تحریم شده. دو روز پس از اعلام اولین مرحله از تحریم شدن تعدادی از مقامات روس به دلیل نقش داشتن در بحران اوکراین که طی دستور اجرایی رئیس‌جمهور امریکا صورت گرفت، نمایندگان مجلس دوما روسیه، با رأی اکثریت مطلق به طرحی رأی دادند که از اوپاما می‌خواست همه نمایندگان این مجلس را در لیست تحریم‌ها قرار دهد.^(۷۹) هدف از این اقدام نمادین نمایش اتحاد مردم و دولت روسیه در مقابله با تحریم‌ها عنوان شد.

۴. مقایسه تحریم‌ها و اقدامات متقابل روسیه و ایران

تحریم‌های صورت گرفته علیه روسیه در مقایسه با تحریم‌های اعمال شده بر ایران بسیار محدود است. به‌منظور مقایسه تحریم‌های وضع شده علیه روسیه و ایران، تحریم‌ها را در چهار گروه اصلی مورد بررسی قرار می‌دهیم: تحریم‌های مالی و بانکی، تحریم‌های حوزه انرژی، تحریم‌های حمل‌ونقل و تحریم‌های علم و فناوری.^(۸۰)

در حوزه مالی و بانکی، هرچند دسترسی بانک‌های دولتی روسیه به بازارهای مالی اروپا و امریکا قطع و دارایی این بانک‌ها در کشورهای غربی بلوکه شد، اما مبادلات ارزی روسیه با کشورهای غربی طبق روال سابق انجام می‌گیرد و سایر بانک‌های روسی هیچ‌گونه منعی در رابطه با گشایش اعتبار^۱ برای انجام تجارت با کشورهای اروپایی و امریکایی ندارند. این در حالی است که تحریم‌های ایران در حوزه مالی و بانکی بسیار پیشرفته‌تر بوده و هم از لحاظ تعداد نهادهای تحت تحریم (بانک مرکزی، بانک‌های دولتی و اغلب بانک‌های خصوصی) و هم از

جهت نوع تعاملات مالی مشمول تحریم (گشایش اعتبار اسنادی، سقف تراکنش‌های نقدی، تحریم دسترسی به شبکه سوئیفت و...) به شدت گسترده‌تر بوده است.

بررسی تحریم‌های حوزه انرژی نیز نشان می‌دهد اگرچه شرکت‌های غربی از سرمایه‌گذاری در بخش نفت روسیه منع و شرکت‌های نفتی بزرگ روسی از تأمین مالی اروپایی و امریکایی محروم شدند، اما منعی در رابطه با خرید نفت و گاز از روسیه و فروش محصولات پالایشی و پتروشیمی به روسیه وضع نشده است. همچنین کشورهای غربی تنها صادرات بخشی از تجهیزات و تکنولوژی‌هایی را که در اکتشافات و استخراج منابع نفتی جدید و خاص (میادین موجود در آب‌های عمیق، مناطق قطبی و شوره‌زار) کاربرد دارند، ممنوع کرده‌اند. این در حالی است که تحریم‌های حوزه انرژی ایران شامل هرگونه سرمایه‌گذاری، مدیریت و تأمین مالی برای پروژه‌های بخش نفت و گاز، فروش کلیه تجهیزات و تکنولوژی‌های مرتبط با صنعت نفت، گاز و پتروشیمی، فروش فرآورده‌های پالایشگاهی به ایران، و در نهایت خرید نفت، فرآورده‌های نفتی و محصولات پتروشیمی از ایران می‌شد.

درخصوص حوزه حمل‌ونقل نیز، بررسی‌ها نشان می‌دهد تحریم‌های وضع شده علیه روسیه تاکنون این حوزه را در برنگرفته است. این در حالی است که حوزه حمل‌ونقل دریایی ایران مشمول انواع مختلفی از تحریم‌ها، شامل تحریم صنعت (فروش تجهیزات و انتقال فناوری ساخت)، تحریم ناوگان (ممنوعیت اجاره ناوگان از ایران و توسط ایران)، تحریم خدمات پشتیبان (بیمه کشتیرانی و نفتکش، سوخت‌رسانی به کشتی) و تحریم تردد و پهلوگیری در بنادر برخی کشورها بوده است.

تحریم‌های حوزه علم و فناوری روسیه نیز صرفاً محدود به موضوعات نظامی است و صادرات تجهیزات و تکنولوژی‌های نظامی و با مصارف دوگانه به روسیه ممنوع شده است؛ اما تحریم‌های حوزه علم و فناوری ایران شامل بسیاری موضوعات مانند هسته‌ای، نظامی، امنیت اطلاعات، کشتی‌سازی، خودروسازی و

مواد شیمیایی می‌شود.

در مجموع مطالعات نشان می‌دهد گستره و عمق تحریم‌های صورت گرفته علیه روسیه نسبت به ایران بسیار محدودتر بوده، اما با این وجود آثار آن بر اقتصاد روسیه در رابطه با کاهش رشد اقتصادی، کاهش ارزش روبل و خروج سرمایه از این کشور قابل توجه بوده است. از سوی دیگر، اقدامات متقابل روسیه در برابر تحریم‌های غرب، موجب تحمیل هزینه‌های قابل توجهی به کشورهای تحریم‌کننده (خصوصاً اتحادیه اروپا) شد. این اقدامات، با لحاظ تفاوت گستره و عمق تحریم‌های روسیه و نیز جایگاه این کشور در معادلات بین‌المللی با ایران، حاوی آموزه‌های مفیدی بوده و قابل الگوبرداری است.

اقدام جهت ضربه زدن به منافع کشورهای تحریم‌کننده با تحریم واردات از آنها: اقدام روسیه در قطع واردات محصولات غذایی از کشورهای تحریم‌کننده، اگرچه باعث افزایش قیمت برخی اقلام غذایی در روسیه شد، اما با وارد کردن هزینه جدی به کشورهای تحریم‌کننده آنان را به مجبور به اجرای برنامه‌های ویژه جهت حمایت از تولیدکنندگان محصولات غذایی تحریم شده و تأمل بیشتر در رابطه با افزایش تحریم‌ها در قبال روسیه واداشت. ایران نیز در طول دوره شدت تحریم‌ها، در برهه‌های گوناگون فرصت ضربه زدن به منافع کشورهای تحریم‌کننده را داشته اما از آن به خوبی استفاده نکرده است. نمونه بارز آن، فرصت ایران در قطع سریع صادرات نفت به کشورهای عضو اتحادیه اروپا پس از اعلام قطع واردات آنها از ایران پس از یک مدت شش‌ماهه بود.^(۸۱) چنین اقدام متقابلی از سوی ایران می‌توانست منجر به شوک در بازار نفت و تجدید نظر غرب در ادامه تحریم‌های نفتی شود.

از سوی دیگر نیز روسیه به سرعت اقدام به تغییر شرکای خود در واردات محصولات غذایی نمود، اما بررسی روند واردات محصولات غذایی ایران طی سال‌های تحریم نشان می‌دهد همواره کشورهای اروپایی، کانادا، استرالیا و حتی امریکا، جزء مبادی اصلی واردات کالاهای اساسی غذایی (نظیر گندم، کنجاله سویا، ذرت دامی و شکر) بوده‌اند.^(۸۲) لازم به ذکر است که اقلام فوق همواره جزء

ده قلم عمده وارداتی ایران طی سال‌های ۸۷ تاکنون بوده‌اند^(۸۳) (روحانی و ابوحوزه، تحلیل نقش مثبت تحریم‌های اقتصادی در تحقق اقتصاد مقاومتی ۱۳۹۳).

کاهش وابستگی به دلار و یورو در تجارت خارجی با انعقاد پیمان‌های

پولی دوجانبه: تحریم‌های مالی علیه ایران و روسیه در سال‌های اخیر نشان داد در صورت بروز تضاد منافع میان غرب و کشورهای مستقل، استفاده از زیرساخت‌های مالی (که در اختیار کشورهای غربی است)، یکی از نخستین تحریم‌ها خواهد بود که از آن به «اسلحه‌سازی از امور مالی»^۱ تعبیر می‌شود. به‌کارگیری این سلاح جدید برای صاحبان آن هزینه اندکی دارد، اما به کشور مقابل هزینه‌ای در حد یک جنگ تحمیل می‌کند. لذا کشورهایی مانند روسیه، چین، هند، پاکستان، کره جنوبی، مالزی، اندونزی و ترکیه با انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه به دنبال کاهش استفاده از دلار و یورو در تجارت خارجی هستند (ملایی ۱۳۹۳).

با وجود آنکه تحریم‌های مالی علیه ایران، قدمت بیشتری نسبت به تحریم‌های روسیه دارد، اما سهم پیمان‌های پولی دوجانبه در تجارت خارجی ایران، صفر است. لازم به ذکر است در طول دوره تحریم ایران، اقداماتی به‌منظور جایگزینی ارزهایی غیر از دلار و یورو در تجارت خارجی کشور انجام گرفت، از جمله فروش نفت خام به واحدهای پولی ین، یوآن، وون، روپیه و...؛ لکن این رویکرد، صرفاً موجب وابستگی مجدد ایران به سایر کشورها می‌شود. سازوکار پیمان‌های پولی دوجانبه، به کلی متفاوت از استفاده از ارز سایر کشورها در تجارت خارجی است.^(۸۴)

تدوین برنامه ملی برای حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده از تحریم:

آسیب‌دیدن بنگاه‌های مختلف در شرایط تحریم پدیده‌ای قطعی است. روسیه به منظور جبران این آسیب‌ها طرح‌های ملی مختلفی را تدوین و اجرا نمود. مقابله با آثار سوء اقتصادی تحریم و حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده از تحریم، در کوتاه‌مدت با اقدامات موردی و اقتضایی ممکن است، ولی در بلندمدت نیاز به

برنامه منسجم و شفاف و وجود دارد که مانع سوءاستفاده از شرایط خاص تحریم شود. در ایران در دوره شدت تحریم‌ها، اقداماتی بدین منظور انجام شد، اما در مواردی به دلیل عدم شفافیت و برخی تعارضات قانونی، موجبات سوءاستفاده را فراهم نمود.^(۸۵)

یکی از علل فقدان نقشه راه مدون برای مقابله مؤثر با تحریم‌ها را می‌توان عدم واقع‌بینی در میزان آثار منفی تحریم در مسئولین کشور دانست. برآورد آثار منفی تحریم‌ها در عین اعلام عزم جدی برای کاهش این اثرات منفی به منظور طراحی برنامه‌های میان‌مدت متقابل ضروری است. نشانه‌های متعددی از واقع‌بینی مقامات روسیه در این خصوص وجود دارد.^(۸۶)

بازنگری در بودجه سالانه دولت با توجه به شرایط تحریم: روسیه با توجه به ادامه تحریم‌های غرب و نیز افت قیمت نفت، اقدام به بازنگری در نرخ رشد اقتصادی سال ۲۰۱۵ و به تبع آن، بودجه بخش‌های مختلف دولت نمود، که در برخی بخش‌ها تا ۲۰٪ کاهش بودجه انجام شد. این بازنگری و اطلاع‌رسانی آن در حفظ ثبات اقتصادی و تطبیق انتظارات عاملان اقتصادی نقش بسیار مؤثری دارد. این در حالی است که بودجه سال ۱۳۹۲ در ایران، علیرغم شدت یافتن تحریم‌ها، بیش از ۴۰٪ افزایش داده شد.^(۸۷) این امر علاوه بر اینکه نشان از عدم واقع‌بینی تصمیم‌گیران کشور دارد، موجب اختلال جدی در برنامه‌ریزی و تخصیص بودجه به بخش‌های مختلف اقتصادی کشور شده و بر اثرات منفی تحریم‌ها می‌افزاید.

نتیجه‌گیری

تحریم‌های غرب علیه روسیه کمی بعد از آغاز مناقشات اوکراین آغاز شد. این تحریم‌ها که با بلوکه کردن دارایی‌ها و ممنوعیت خروج برخی از اتباع خاص روسی آغاز شد، طی چند ماه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در شرکت‌های بزرگ فعال در حوزه انرژی روسیه و همچنین ایجاد محدودیت برای ورود سرمایه به بانک‌های بزرگ روسی انجامید. در مقاله حاضر روند و انواع این تحریم‌ها، به تفکیک حوزه تحریم‌کننده (ایالات متحده و اتحادیه اروپا) مورد بررسی قرار گرفت.

اقدامات تحریمی غرب از سوی روسیه بدون پاسخ نماند. روسیه علاوه بر اقدامات سیاسی در پاسخ به تحریم‌های غرب، از یک‌سو اقدام به وضع تحریم‌هایی علیه اتحادیه اروپا نمود و از سوی دیگر نیز برای کاهش آثار تحریم‌ها بر اقتصاد خود اقدام به تجدیدنظر در برخی برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی خود نمود. مطالعه اقدامات متقابل روسیه برای کشور ما به‌عنوان کشوری که مورد تحریم واقع شده است، قطعاً سودمند خواهد بود.

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که اولاً پژوهش‌های داخلی انجام شده در موضوع تحریم، عمدتاً به ابعاد سیاسی یا حقوقی تحریم‌ها پرداخته‌اند؛ ثانیاً پژوهش‌های انجام شده حول ابعاد اقتصادی تحریم، عمدتاً محدود به بررسی «اثرات تحریم‌ها بر کشور تحریم شده (ایران)» است. هیچ‌یک از مطالعات داخلی انجام شده در موضوع تحریم، به اقدامات متقابل کشور تحریم شده در بُعد اقتصادی (برای کاهش اثرات تحریم بر خود یا افزایش هزینه تحریم برای کشور تحریم‌کننده) نپرداخته‌اند.

مطالعه حاضر با تمرکز بر تحریم‌های غرب علیه روسیه، به بررسی آثار اقتصادی این تحریم‌ها پرداخته است. تحریم‌های مذکور در کنار افت قیمت نفت و مدیریت اقتصادی نامناسب، موجب کاهش نرخ رشد اقتصادی (رشد منفی برای سال ۲۰۱۴)، افزایش نرخ ارز (به حدود ۲ برابر در طول یک سال) و افزایش نرخ تورم (خصوصاً در مواد غذایی) شد. متقابلاً روسیه نیز با برخی اقدامات، هزینه‌های قابل توجهی را به اقتصاد کشورهای اروپایی تحمیل نمود. مهمترین اقدامات روسیه در مقابله با تحریم‌ها عبارتند از: توسعه پیمان‌های پولی دوجانبه و تقویت کانال‌های امن بانکی دوجانبه؛ تغییر مقصد صادراتی انرژی روسیه از اروپا به آسیا؛ بازنگری بودجه سال ۲۰۱۵ دولت روسیه؛ ممنوعیت واردات مواد غذایی از کشورهای تحریم‌کننده؛ وضع معافیت‌های مالیاتی برای جلوگیری از خروج سرمایه؛ تبدیل ذخایر دلاری به طلا توسط بانک مرکزی روسیه؛ اصلاح نظام پرداخت بانکی داخلی و استقلال از سوئیت؛ تدوین طرح مقابله با بحران اقتصادی و حمایت از بنگاه‌های آسیب‌دیده؛ تهدید به ممنوعیت استفاده از حریم هوایی و

ممنوعیت واردات اتومبیل و منسوجات علیه اروپا؛ درخواست نمایندگان مجلس دوما از اوپاما برای قرارگرفتن در لیست اشخاص تحریم شده.

مقایسه تحریم‌های وضع شده علیه روسیه و ایران (در چهار گروه عمده تحریم‌های مالی و بانکی، تحریم‌های حوزه انرژی، تحریم‌های حمل‌ونقل و تحریم‌های علم و فناوری)، نشان می‌دهد گستره و عمق تحریم‌های صورت گرفته علیه روسیه نسبت به ایران بسیار محدودتر بوده است. با لحاظ تفاوت گستره و عمق تحریم‌های روسیه و نیز جایگاه این کشور در معادلات بین‌المللی با ایران، بررسی اقدامات متقابل روسیه در برابر تحریم‌های غرب (در تحمیل هزینه‌های اقتصادی به کشورهای تحریم‌کننده و نیز سیاست‌های کاهش هزینه‌های اقتصادی برای کشور تحت تحریم)، حاوی آموزه‌های مفیدی بوده و قابل الگوبرداری است.

یادداشت‌ها

۱. البته این مطالعه صرفاً به ارائه چارچوب تحلیلی اکتفا نموده و راهبردهای مقابله با تحریم را به صورت عینی مورد بررسی قرار نداده است.

2. <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/SDN-List/Pages/default.aspx>
3. <https://www.bis.doc.gov/index.php/policy-guidance/lists-of-parties-of-concern/entity-list>
4. (Sectoral Sanctions Identifications List December 22, 2015) (SSI)
5. https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/SDN-List/Pages/ssi_list.aspx
6. Executive Order No. 13660, 13661, 13662, 13668
7. <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/pages/20140317.aspx>
8. http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/pages/20140320_33.aspx
- <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/pages/20140411.aspx>
- <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140428.aspx>
- http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140619_33.aspx
- <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140716.aspx>
- <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140729.aspx>
- <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>

<http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20150311.aspx>

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20150730.aspx>

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20151222.aspx>

9. (Directive 1 (as amended) Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

(Directive 2 (as amended) Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

۱۰. لازم به ذکر است که هیچ‌یک از این چهار شرکت به لیست SDN و لیست نهادهای دفتر صنعت و امنیت اضافه نشده‌اند، بلکه در لیست «فهرست شناسایی تحریم‌های بخشی» (SSIL) قرار گرفتند:

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140716.aspx>

11. Directive 1&2 Pursuant to EO 13662

12. <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140716.aspx>

13. United Shipbuilding Corporation

شرکت دولتی بزرگ فعال در زمینه ساخت و تعمیر و نگهداری کشتی روسیه

14. <http://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/press-releases/107-about-bis/newsroom/press-releases/press-release-2014/710-u-s-commerce-department-expands-export-restrictions-on-russia>

15. (Directive 3 Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

(Directive 4 Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

16. Almaz-Antey Air Defense Concern Main System Design Bureau; Tikhomirov Scientific Research Institute of Instrument Design; Mytishchinski Mashinostroitelny Zavod OAO; Kalinin Machine Plant, JSC; and Dolgoprudny Research Production Enterprise.

17. AK TRANSNEFT OAO, LUKOIL OAO, OJSC GAZPROM NEFT, OPEN JOINT STOCK COMPANY GAZPROM, SURGUTNEFTEGAS

18. <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>

19. (Directive 1 (as amended) Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

(Directive 2 (as amended) Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

(Directive 3 Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

۲۰. البته این محدودیت‌ها فقط برای پروژه‌هایی که به تولید نفت یا تولید توأمان نفت و گاز می‌انجامد اعمال شده و به اکتشاف و تولید گاز مربوط نمی‌باشد. در واقع امریکا به منظور همراه‌سازی اتحادیه اروپا در تحریم روسیه، در وضع این تحریم، به منافع اروپا در واردات گاز از روسیه توجه نموده است.

(Directive 4 Under Executive Order 13662 September 12, 2014)

21. Almaz-Antey Air Defense Concern Main System Design Bureau; Tikhomirov Scientific Research Institute of Instrument Design; Mytishchinski Mashinostroitelny Zavod OAO; Kalinin Machine Plant, JSC; and Dolgoprudny Research Production Enterprise

22. <http://www.bis.doc.gov/index.php/about-bis/newsroom/press-releases/107-about-bis/newsroom/press-releases/press-release-2014/742-us-commerce-department-expands-export-restrictions-aimed-at-russia-s-defense-sector>

23. https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo4.pdf

۲۴. افزودن ۱۱ شخص حقیقی و دو شخص حقوقی به لیست SDN در تاریخ ۱۱ مارس ۲۰۱۵.

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20151103.aspx>

افزودن ۱۳ شخص و ۱۵ نهاد دیگر به لیست SDN در تاریخ ۳۰ جولای ۲۰۱۵ همچنین افزودن ۳۵ نهاد شامل تعدادی از شرکت‌های وابسته به موسسات تحریم شده قبلی به لیست تحریم‌های بخشی (SSI)

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20150730.aspx>

افزودن ۱۲ شخص حقیقی و ۲۲ نهاد به لیست SDN و افزودن ۸۶ نهاد دیگر به لیست تحریم‌های بخشی (SSI) در تاریخ ۲۲ دسامبر ۲۰۱۵

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20151222.aspx>

۲۵. طی مصوبه شماره 2014/145/CFSP شورای اتحادیه اروپا که به آیین‌نامه (EU) No 269/2014 انجامید.

26. European Investment Bank (EIB)

این بانک که بانک اتحادیه اروپا محسوب می‌شود و با تأمین مالی پروژه‌های گوناگون درصدد تحقق اهداف سیاستی اتحادیه اروپاست. اطلاعات بیشتر در:

<http://www.eib.europa.eu/about/index.htm>

27. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/143992.pdf

28. <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/>

29. <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/>

۳۰. G7 شامل کلیه کشورهای G8 به جز روسیه است.

31. www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/

32. www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/pdf/150915-sanctions-table---Persons--and-entities_pdf/

33. https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en

34. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0409%2801%29&from=EN>

35. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1406553915752&uri=CELEX:02009R0428-20140702>

36. <http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth>

37. <http://www.reuters.com/article/us-russia-rouble-exchange-idUSKBN0JU0KO20141216>

۳۸. از مجرای محدود کردن دسترسی به سرمایه خارجی و بالا بردن هزینه استقراض

39. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/06/01/world-bank-revises-its-growth-projections-for-russia-for-2015-and-2016>

40. <http://www.reuters.com/article/us-russia-rouble-exchange-idUSKBN0JU0KO20141216>

۴۱. نرخ بهره در اوایل سال ۲۰۱۴، ۵٫۵ درصد و میانگین آن در بازه ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۶، ۷ درصد بوده است.

<http://www.theguardian.com/world/2014/dec/15/russia-interest-rate-rise-17pc-rouble-collapse-oil-price>

۴۲. روسیه از نظر ذخایر ارزی رتبه ششم را در میان ذخایر ارزی کشورهای جهان دارد

<http://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-top-foreign-exchange-currency-and-gold-reserves-in-the-world.html>

۴۳. ر.ک. «بررسی ضرورت و امکان انعقاد پیمان پولی دوجانبه»، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۳۹۶۲.

۴۴. در راستای عملیاتی نمودن پیمان‌های پولی دوجانبه، بانک مرکزی روسیه بانک VTB را به‌عنوان عامل برای تجارت با چین انتخاب کرد؛ بانک مرکزی چین نیز «بانک

چین» را به روسیه معرفی کرد تا تراکنش‌های در مقیاس وسیع بین دو کشور را براساس واحدهای یوآن و روبل مدیریت نمایند.

45. <http://rt.com/business/254305-russia-china-trade-business/>

46. <http://in.sputniknews.com/russia/20150218/1013485065.html>

47. <http://sputniknews.com/business/20141126/1015188788.html>

48. <http://rt.com/business/230447-russia-egypt-trade-dollar-drop/>

49. <http://rt.com/business/247373-russia-vietnam-local-currencies/>

50. <http://rt.com/business/252417-russia-argentina-local-currencies/>

51. <http://rt.com/business/248325-russia-indonesia-local-currencies/>

۵۲. لازمه این کار آن است که اتحادیه اروپا مبالغ مربوط به صادرات خود به روسیه را به واحد روبل دریافت نماید. سپس با این وجه، هزینه گاز وارداتی را از طریق بانک‌های تجاری روسیه بپردازد.

<http://www.platts.com/latest-news/natural-gas/moscow/russia-mulls-more-active-crude-gas-trading-in-26766725>

53. <http://www.ibtimes.com/russian-energy-giant-gazprom-wants-rubles-not-us-dollars-its-arctic-oil-exports-amid-1672302>

54. http://rbth.com/2015/11/12/russia-to-launch-trading-of-new-oil-clas-in-rubles_539889

55. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46713>

56. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-11-10/russia-china-add-to-400-billion-gas-deal-with-agreement>

57. <http://www.reuters.com/article/2015/03/18/us-russia-gas-china-idUSKBN0ME19120150318>

58. <http://www.reuters.com/article/2014/11/09/us-china-russia-gas-idUSKCN0IT0GL20141109>

۵۹. رقم این کسری حدوداً ۵۰ میلیارد دلار خواهد بود که حدود ۶۰ درصد از کل حساب صندوق ذخیره روسیه است.

۶۰. روسیه در سال ۲۰۱۳ مجموعاً ۳۹ میلیارد دلار واردات مواد غذایی داشته که ۱۷/۲ میلیارد دلار از آن از کشورهای مزبور بوده است.

61. <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/558039/>

62. <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-russia-sanctions-factb-idUSKBN0G71NJ20140807>

63. <http://ec.europa.eu/eurostat> (Eurostat),

http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome?navid=DATA_STATISTICS
(US department of Agriculture),

- <http://en.seafood.no/> (Norwegian seafood council),
- <http://trademinister.gov.au/Pages/default.aspx> (Australian Minister for Trade and Investment),
- <http://www.canadapork.com/en/industry-information/canadian-pork-exports> (Canada Pork International)
- داده‌ها بجز گوشت خوک کانادا که مربوط به ۲۰۱۲ است برای سال ۲۰۱۳ می‌باشد.
64. <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2014/08/10/putins-european-food-ban-bad-for-russia-good-for-brazil/>
65. رئیس انجمن تولیدکنندگان فرآورده‌های پروتئینی حیوانی این کشور نیز اعلام کرد برزیل می‌تواند کل میزان واردات مرغی که روسیه از آمریکا داشته است را پوشش دهد.
- <http://www.reuters.com/article/2014/08/07/ukraine-crisis-brazil-meat-idUSL2N0QD0T720140807>
66. <http://www.silkroadreporters.com/2014/12/22/russia-looks-boost-food-imports-central-asia/>
67. <http://rt.com/business/178664-latin-america-benefits-russia-ban/>
68. <http://m.government.ru/en/news/17393/>
69. www.goldcore.com
70. <http://www.wnd.com/2014/05/russia-steps-up-war-on-u-s-dollar>
71. <http://www.reuters.com/article/us-russia-gold-cenbank-exclusive-idUSKCN0IV0FJ20141111>
72. <http://www.reuters.com/article/russia-gold-cenbank-idUSL6N0T04K520141110>
73. http://rbth.com/business/2015/04/02/visa_and_mastercard_join_russias_national_card_payment_system_44955.html
74. یکی از نکات قابل توجه در این طرح کاهش اکثر هزینه‌های دولت به میزان ۱۰ درصد بجز هزینه‌های دفاعی، حمایت از کشاورزی و هزینه‌های ناشی از تعهدات اجتماعی و بین‌المللی دولت است.
75. <https://www.rt.com/business/226943-russia-anti-crisis-plan/>
76. کل میزان مازاد بودجه، ۸/۱۸ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود که بخشی از آن به صندوق حمایت از بانک‌ها و بنگاه‌های آسیب‌دیده منتقل می‌شود.
- <http://www.wsj.com/articles/russia-plans-emergency-fund-for-companies-hurt-by-ukraine-sanctions-1410802572>
77. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russian-air-space-may-be-closed-in-response-to-western-sanctions-9718897.html>

78. <http://rt.com/business/187236-russian-response-sanctions-cars/>

79. <https://www.rt.com/politics/russian-duma-sanctions-crimea-594/>

۸۰. مبنای مقایسه تحریم‌های ایران و روسیه در این بخش، مطالعه روحانی و ابوحمزه با عنوان «نقشه تحریم‌های ایران به تفکیک بخش‌های اقتصادی و میزان پیشروی در هر بخش» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۳۲۶۸) بوده است.

81. COUNCIL DECISION 2012/35/CFSP , 23 January 2012 , amending Decision 2010/413/CFSP concerning restrictive measures against Iran

82. <http://www.tccim.ir>

۸۳. گزارش آمار مقدماتی تجارت خارجی برای دوازده ماهه سال‌های ۸۸ تا ۹۴، گمرک جمهوری اسلامی ایران.

۸۴. ر.ک. «بررسی ضرورت و امکان انعقاد پیمان پولی دوجانبه»، مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۳۹۶۲.

۸۵. برخی از مصوبات ستاد تدابیر ویژه اقتصادی در همین راستا انجام شده و آثار مثبتی در صنعت نفت، کشتیرانی، مخابرات و... داشته است، ولی به دلیل غیرشفاف بودن آنها و بعضاً مخالفت این مصوبات با قوانین، امکان سوءاستفاده از این مصوبات وجود داشته است. همچنین طرح‌هایی نظیر استمهال بدهی‌های بنگاه‌ها، مربوط به تسهیلات دریافتی از حساب ذخیره ارزی، صندوق توسعه ملی و بانک‌ها، ظاهراً در این راستا به تصویب رسید، اما همین مصوبات نیز به دلیل عدم شفافیت و طراحی نامناسب، مورد سوءاستفاده قرار گرفت.

86. <http://www.scmp.com/news/world/article/1899991/vladimir-putin-acknowledges-western-economic-sanctions-over-ukraine-are>

<http://www.naturalgaseurope.com/putin-eu-sanctions-russia-gas-exports-effects>

۸۷. رقم بودجه عمومی دولت در قانون بودجه سال ۱۳۹۱، ۱۶۴۴ هزار میلیارد ریال تعیین شد که در قانون بودجه ۱۳۹۲ به ۲۳۶۰ هزار میلیارد ریال افزایش داده شد.

منابع:

الف - فارسی

آجیلی، هادی و زهرا مبینی کشه. تابستان ۱۳۹۲. تحریم نفتی ایران (با تاکید بر تحریم نفتی اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۲). **تحقیقات سیاسی و بین المللی**.
امین زاده، الهام و ناصر خداپرست. زمستان ۱۳۹۱. نقد تحریم نفت ایران از طرف اتحادیه اروپا از منظر حقوق بین الملل. **دیدگاههای حقوقی قضایی**.

بلداجی، فرهاد، محمدتقی ضیائی بیگدلی و الهام غلامی. بهار ۱۳۹۲. بررسی اثر تحریم های اقتصادی بر تجارت ایران: کاربردی از مدل جاذبه. **پژوهشنامه اقتصادی**.
جلالی، محمود، ستاره صادقی محمدی و مجتبی بابایی. بهار ۱۳۹۳. ارزیابی تحریم های آمریکا علیه ایران در قالب گفتمان حمایت از حقوق بشر. **تحقیقات سیاسی و بین المللی**.

جمشیدی، محمد. زمستان ۱۳۹۲. تحریم؛ ابزار آمریکا برای تغییر محاسبه هسته ای ایران. **مطالعات راهبردی**.

خواجهی، غلامرضا. پاییز و زمستان ۱۳۹۱. تحریم اقتصادی از منظر حقوق بین الملل با تاکید بر حقوق بین الملل اقتصادی و حق توسعه. **دانشنامه حقوق اقتصادی**.
روحانی، سید علی و داریوش ابوحمزه. ۱۳۹۳. تحلیل نقش مثبت تحریم های اقتصادی در تحقق اقتصاد مقاومتی. **کنگره ملی اقتصاد مقاومتی**. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی و دانشگاه شهید بهشتی.

روحانی، سید علی و داریوش ابوحمزه. ۱۳۹۲. نقشه تحریم های ایران به تفکیک **بخشهای اقتصادی و میزان پیشروی در هر بخش**. مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

زمانی، قاسم و جعفر زنگنه شهرکی. تابستان ۱۳۹۲. تحریم های بین المللی ناقض حقوق بشر: از چالش مشروعیت حقوقی تا مسئولیت بین المللی. **راهبرد**.

زهرانی، مصطفی. زمستان ۱۳۸۹. تحریم علیه جمهوری اسلامی ایران: جایگزین جنگ یا مؤلفه اصلی مهار. **روابط خارجی**.

شریعتی نیا، محسن و زهرا توحیدی. پاییز ۱۳۹۲. ایران و مدل های تحریم: ممانعت از

دسترسی به منابع. روابط خارجی.

شفیعی رودپشتی، میثم، سیدمرتضی امامی، و فاطمه ملکشاهی. پاییز ۱۳۹۲. آسیب شناسی تحریم نظام بانکی با استفاده از تکنیک DEMATEL فازی. مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار.

ضیایی، سید یاسر و علیرضا محمدی مطلق. زمستان ۱۳۹۳. تحریم اشخاص حقیقی از منظر حقوق بین الملل با تأکید بر تحریم برخی اتباع ایرانی. حقوقی دادگستری. ظغیانی، مهدی و مرتضی درخشان. زمستان ۱۳۹۳. تحلیل عوامل تأثیرگذاری تحریم های اقتصادی بر ایران و راهکارهای مقابله با آن. راهبرد.

فدایی، مهدی و مرتضی درخشان. بهار ۱۳۹۴. تحلیل اثرات کوتاه مدت و بلندمدت تحریم های اقتصادی بر رشد اقتصادی در ایران. پژوهشهای رشد و توسعه اقتصادی.

ملایی، عبدالعظیم. ۱۳۹۳. بررسی ضرورت و امکان انعقاد پیمان پولی دوجانبه. مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

میرعمادی، طاهره. تابستان ۱۳۹۰. چارچوبی برای ارزیابی راهبردهای مقابله با تحریم از منظر نظام ملی نوآوری. سیاست علم و فناوری.

نعمت الهی، سمیه و علیرضا گرشاسبی. بهار ۱۳۹۳. بررسی تغییرات تنوع پذیری صادرات غیر نفتی در شرایط تحریم های بین المللی با تأکید بر دوره زمانی ۱۳۸۳-۱۳۹۱. پژوهشهای رشد و توسعه اقتصادی.

نیکنامی، رکسانا. بهار ۱۳۹۴. سنجش تاثیر و کارایی تحریم ها: مورد تحریم های اتحادیه اروپایی علیه روسیه. روابط خارجی.

ولیزاده، اکبر. بهار ۱۳۹۰. رهیافت ها و نظریه های کارایی تحریم در اقتصاد سیاسی بین المللی. سیاست.

ب- انگلیسی

Aris, Ben. 2014. **Impact of Sanctions on Russia: An Assessment.** European Leadership Network.

Clinch, Matt. 27 May 2014. What Russia-China Relations Mean for the Dollar. **CNBC.** <http://www.cnbc.com/id/101705303> (accessed 06 14, 2014).

Dreyer, Iana, and Nicu Popescu. December 2014. **Do sanctions against Russia work?** European Union Institute for Security Studies.

European Commission. 2015. **European Economic Forecast.** Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

Galbert, Simond De. 2015. **A Year of Sanctions against Russia - Now What?** Center for Strategic & International Studies Europe Program.

Gros, Daniel, and Federica Mustilli. 2015. **The Economic Impact of**

Sanctions against Russia: Much ado about very little. Centre for European Policy Studies.

Lina, Yang. 2011. **China, Russia Sign Revised Bilateral Currency settlement agreement.** http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2011-06/23/c_13946665.htm (accessed 03 05, 2014).

Nelson, Rebecca. February 4, 2015. **U.S. Sanctions on Russia: Economic Implications.** Congressional Research Service, US.

Oxenstierna, Susanne, and Per Olsson. 2015. **The Economic Sanctions against Russia Impact and prospects of success.** Swedish Defence Research Agency.

Sovala, Markus. September 2014. The Economic Effects of the EU's Russia Sanctions and Russia's Counter Sanctions. Ministry of Finance, Finland.

Szczepański, Marcin. 2015. **Economic impact on the EU of sanctions over Ukraine conflict.** European Parliamentary Research Service.

WorldBank. September 2014. Russia Economic Report No.32 - Policy Uncertainty Clouds Medium-Term Prospects. The World Bank in the Russian Federation.

WorldBank. 2015. Russia Economic Report No.33 - The Dawn of a New Economic Era? The World Bank in the Russian Federation.